

OBRAZOVANJE, NAUKA I EDUKACIJA U FUNKCIJI RAZVOJA NOVIH TEHNOLOGIJA, MOBILNOSTI I ODRŽIVOG RAZVOJA U BOSNI I HERCEGOVINI / EDUCATION, SCIENCE AND TRAINING IN THE FUNCTION OF DEVELOPING NEW TECHNOLOGIES, MOBILITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Prof. dr. Husein Mehmedović¹, Denis Marjanović¹, MA, Narajan Mehmedović², dipl. oec, Nera Akrap¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik, Aleja Konzula-Meljanac bb, 72270 Travnik

²Fakultet za menadžment, Univerzitet „Primorska“ Koper, Republika Slovenija,
e-mail: mehmedovic.gr@gmail.com, marjanovc.denis@yahoo.com,
narajanmehmedovic@gmail.com, akrapnera5@gmail.com

Stručni članak

<https://www.doi.org/10.58952/zr20261501677>

UDK / UDC 37:004.738:502(497.6)

Sažetak

Bosna i Hercegovina kao jedna od ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja ima permanentnu potrebu za praćenjem razvoja novih tehnologija bez kojih se ne može zamisliti ubrzaniji privredni razvoj. Koliki je značaj obrazovnih institucija, nauke i edukacije nije potrebno posebno naglašavati. Neprekidni razvoj novih tehnologija stvara pretpostavku za nastanak novih proizvoda i usluga, što za sobom povlači i nastanak novih zanimanja koja će u novonastalim okolnostima biti u stanju da opslužuju nove tehnologije što sve treba da vodi ka većoj i bržoj mobilnosti i održivom razvoju. U našem radu ćemo da posvetimo posebnu pažnju analizi ekonomsko-finansijske krize i njenom uticaju na razvoj bosanskohercegovačkog obrazovnog sistema kao i edukacije mladih ljudi kroz praćenja dostignutog stepena razvoja novih tehnologija. Posebnu pažnju ćemo da posvetimo dostignutom nivou edukacije mladih ljudi u poznavanju i korištenju novih tehnologija, kao i upotrebi stečenog znanja nakon završenog formalnog obrazovanja u srednjim školama i na univerzitetima. Također, osvrnut ćemo se i na odlazak mladih obrazovanih ljudi iz naše zemlje kao jednog od najvećih naših problema.

Ključne riječi: Nove tehnologije, tehnološki-tehnološki razvoj, obrazovanje, edukacija, održivi razvoj
JEL klasifikacija: O33, I25, O15, F22, Q01

Abstract

Bosnia and Herzegovina, as one of the economically less developed countries, has a permanent need to monitor the development of new technologies without which accelerated economic development cannot be imagined. The importance of educational institutions, science, and training does not need to be emphasized in particular. The continuous development of new technologies creates the preconditions for the emergence of new products and services, which consequently leads to the creation of new occupations capable of operating and maintaining these technologies in the newly emerging environment. All of this should ultimately lead to greater and faster mobility and sustainable development. In this paper, special attention will be devoted to the analysis of the economic and financial crisis and its impact on the development of the Bosnian and Herzegovinian educational system, as well as the education of young people through monitoring the achieved level of development of new technologies. Particular emphasis will be placed on the level of education of young people in understanding and using new technologies, as well as the application of acquired knowledge after completing formal education in secondary schools and universities. In addition, we will address the emigration of young educated people from our country, which represents one of our most significant challenges.

Keywords: New technologies, technological development, education, training, sustainable development
JEL classification: O33, I25, O15, F22, Q01

UVOD

Doba digitalizacije i digitalne transformacije pokazalo je neophodnu potrebu za neprekidnom edukacijom i praćenjem savremenih trendova u informatizaciji, digitalizaciji i razvoju savremenih tehnologija. Kada se tome pridoda sve veća upotreba vještačke inteligencije u svim oblastima života i rada, dolazimo u poziciju da bez poznavanja i upotrebe novih tehnologija nismo u stanju da budemo konkurenti na izbirljivom svjetskom tržištu na kome je velika ponuda svih vrsta roba i usluga. Bosna i Hercegovina je zemlja u kojoj se dovoljno ne ulaže u razvoj nauke, obrazovanja i edukacije kao u drugim razvijenim zemljama svijeta koje su tehnološki daleko odmakle od nas i zemalja sličnih našoj, zato što se kod nas u nauku i razvoj novih tehnologija ulažu skromna finansijska sredstva koja nisu u stanju da omoguće domaćim akterima da prate, a kamoli da se približe razvijenim zemljama svijeta. Zahvaljujući većim ulaganjima razvijene zemlje svijeta koriste plodove svog finansijskog ulaganja kroz nastanak novih proizvoda i usluga koje jednim dijelom nastaju zahvaljujući državnim ulaganjima u razvoj nauke i tehnologije. Mnogi primjeri iz prakse nam pokazuju kako zemlje koje posvećuju značajniju pažnju razvoju novih tehnologija, ekonomski brzo napreduju jer imaju nove proizvode i usluge, naročito u oblasti novih tehnologija koje su im omogućile veću mobilnost i održiviji razvoj, te na taj način mogu da prate nove trendove u savremenom digitalnom poslovanju. Također, ove zemlje su posvetile značajnu pažnju obrazovnom sistemu koji je kroz edukaciju kadrova omogućio da se mlade generacije brzo uklope u novonastale okolnosti. Da bi se naša zemlja približila ili mogla da prati razvoj novih tehnologija, morat će što brže da prođe tranziciju koja treba da je dovede u poziciju približavanja i praćenja razvoja novih tehnologija u cilju veće mobilnosti i održivijeg privrednog razvoja.

1. NEPREKIDNA EKONOMSKO-FINANSIJSKA KRIZA U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina je zemlja u kojoj se prethodnih 30 do 40 godina neprekidno održava ekonomsko-finansijska kriza koja je praćena političkom nestabilnošću i mnogobrojnim problemima što zbog ekonomskih, tako i zbog političkih razloga. Kao što je poznato, prethodnih 30 godine zemlje Zapadnog Balkana se nalaze u procesu tranzicije. Poznato je da se kroz proces tranzicije nije mnogo osjetilo na poboljšanju kvaliteta života stanovništva u Bosni i Hercegovini. Jedan od razloga zaostajanja u privrednom razvoju su naslijeđeni, a ne rješavani problemi preneseni iz prethodnog rata. Dok je u devedesetim godinama prošlog vijeka kod nas trajao rat, ostale zemlje Istočne Evrope su prolazile tranziciju koja im je omogućila da ubrzanim tempom postanu članice Evropske unije i na taj način se ubrzano razvijaju i prilagode novim trendovima. Neki naslijeđeni i neriješeni problemi iz rata, pa i neposredno poslije rata, se provlače i do danas tako da imamo situaciju u kojoj se sve više gomilaju problemi koji nam ne daju dovoljno vremena i prostora da stanemo na zelenu granu. Sve nabrojano je doprinijelo nastanku i održavanju ekonomsko-finansijske krize koja i dalje traje. U takvim okolnostima u našoj zemlji najviše se osjeti zaostatak u tehničko-tehnološkom razvoju za vodećim zemljama svijeta, a naročito u području industrije, informatike i u drugim privrednim granama i oblastima. Zaostatak u tehnološkom razvoju uticao je i na sporiji razvoj nauke, a prije svega u inženjerskim naukama. Nastanak globalne ekonomsko-finansijske krize u 2007/2008. godine dodatno je produbio tehničko-tehnološki zaostatak naše zemlje za vodećim zemljama svijeta. Pojava pandemije Covid 19 dodatno je uticala na nastanak nove ekonomsko-finansijske krize u svijetu, gdje ni naša zemlja nije zaobiđena, tako da se i nova svjetska ekonomsko-finansijska kriza dodatno nadovezala na već postojeću krizu u Bosni i Hercegovini.

Novi sukobi i ratovi koji su nastali u Ukrajini, Gazi, kao i posljednji rat u Iranu i Zalivskim zemljama dodatno su zakomplikovali i onako kompleksnu situaciju u Bosni i Hercegovini kroz porast cijena nafte, naftnih derivata i porast cijena drugim proizvodima značajnih za egzistenciju stanovništva. Sva politička i ekonomska previranja u svijetu prvo su pogađala male i nerazvijene zemlje kao što je naša zemlja, tako da nismo imali priliku da se oporavimo i počnemo normalno funkcionisati i razvijati se.[1] Na osnovu dosadašnjeg trenda zaostajanja naše zemlje u ekonomskom i tehničko-tehnološkom razvoju nije teško pretpostaviti da ćemo i u narednom periodu još više da zaostajemo, možda zbog sve većeg nedostatka mladih stručnih i obrazovanih kadrova koji se sve više opredjeljuju da nakon završetka formalnog obrazovanja odlaze u inostranstvo gdje pronalaze posao ili neki drugi angažman koji im omogućava kvalitetniji život i rad na području sopstvenog usavršavanja i napredovanju u struci i nauci.

2. NEDOSTACI POLITIČKOG, EKONOMSKO-FINANSIJSKOG I OBRAZOVNOG SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Mnogobrojni stručnjaci iz različitih oblasti u našoj zemlji, pa i u svijetu, smatraju da je Bosna i Hercegovina jedna od najkomplikovanijih administrativnih sistema u svijetu. Ovaj sistem nije nastao voljom naroda Bosne i Hercegovine već voljom predstavnika međunarodne zajednice koji su Dejtonskim sporazumom državnu cjelinu sastavili iz tri dijela. Ovako kompleksna državna tvorevina izraz je nužnosti pronalaženja kompromisnog rješenja za regionalne političke, ekonomske, kulturne i nacionalne protivrječnosti koje su eskalirale u oružanom konfliktu na prostorima bivše SFRJ i Bosne i Hercegovine. Da bi se udovoljilo narodima, štiteći njihove nacionalne interese nastao je ovaj model administrativno-političke organizacije, koji nije uspio da omogući Bosni i Hercegovini brzo uključivanje u euro-atlantske integracije. Međutim, u međuvremenu se ispostavilo da on predstavlja kočnicu za brže napredovanje države i njenih sastavnih dijelova u svim oblastima od kojih su najvažniji politički, ekonomsko-socijalni i obrazovni sistem koji su nosioci ekonomske i političke tranzicije. U odnosu na Bosnu i Hercegovinu druge zemlje iz okruženja su mnogo brže prolazile period tranzicije i prilagođavanja tržišnom načinu privređivanja, dok Bosna i Hercegovina prilično zaostaje u odnosu na zemlje bivše Jugoslavije u svim reformskim procesima. Ovakvo državno uređenje predstavlja prepreku za:

- Izgradnju kapaciteta za demografski, politički i održivi ekonomski sistem,
- Zbog više nivoa vlast poskupljuje i komplikuje administrativno vođenje zemlje,
- Doneseni zakoni na državnom nivou se blokiraju zbog otežane implementacije,
- Otežava se statističko praćenje i obrada podataka na državnom nivou zbog njihove podjeljenosti između entiteta i distrikta,
- Otežano je pružanje javnih usluga stanovništvu.

Nabrojani nedostaci ekonomsko-političkog sistema se naročito odražavaju na mladu populaciju koja u ovakvom društveno-političkom sistemu nije u mogućnosti da se snađe, jer dosadašnji nosioci vlasti na svim nivoima, od opštinskog, kantonalnog, entitetskog i državnog nisu imali dovoljno sluha i razumijevanja za rješavanje nagomilanih problema koji su još iz rata ostali neriješeni, a koji su se stalno usložnjavali u poslijeratnom periodu i ostali su do danas.[2]

3. ODLAZAK MLADIH BOSANSKOHERCEGOVAČKIH LJUDI U INOSTRANSTVO U POTRAZI ZA POSLOM I BOLJOM PERSPEKTIVOM

Trenutne ekonomsko-političke prilike u Bosni i Hercegovini uglavnom pospješuju odlazak mladih ljudi u inostranstvo u potrazi za poslom. Prema procjenama stručnjaka to predstavlja jedan od najvećih problema Bosne i Hercegovine.

Nedavna istraživanja su pokazala da je veoma visok procenat mladih ljudi koji su zainteresovani za odlazak u inostranstvo (oko 60%). Mnogo je razloga za odlazak, a jedan od najvažnijih je visok stepen korupcije u državnim institucijama, nejasan i neiskren politički put kojim se kreće Bosna i Hercegovina zbog čega je neizvjesna evropska i svaka druga budućnost naše zemlje. Obzirom da je naša zemlja po brojnim osnovama izolovana, investitori bježe od ove zemlje, a oni su glavni uslov za masovnije otvaranje radnih mjesta i rješavanje pitanja nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini. Možemo slobodno kazati da je na osnovu dosadašnjeg dostignutog stepena privrednog razvoja naša zemlja jedna od najsiromašnijih zemalja Evrope. Kada se tome još pridoda svakodnevni „odliv mozgova“, uglavnom u jednom pravcu bez želje za povratak, onda možemo slobodno reći da se ne piše dobro našem društvu, kao i privredi čiji bi ekonomski razvoj trebao najvećim dijelom da zavisi od domaće pameti. Naša zemlja je poznata kao rasadnik pametnih i obrazovanih ljudi. Ovo je jedan od najvažnijih razloga zbog kojeg bi trebali da zadržimo naše mlade ljude. A da bi to uradili, potrebno je mnogo više uraditi kako bi naši ljudi ostali i radili u bosanskohercegovačkim kompanijama te da na taj način doprinesu ličnom samopotvrđivanju, usavršavanju i ujedno ekonomskom razvoju zemlje. Kako zaustaviti trend odlaska mladih ljudi u inostranstvo? Na ovo pitanje nije teško dati odgovor, ali je teško promijeniti navike kod domaćih vlasti koji su 30 godina gradili sistem koji im trenutno odgovara. To je razlog zašto se njima ne mijenja trenutno stanje bez obzira na posljedice koje trpi privreda i cjelokupno stanovništvo. Međutim, njima odgovara ovako izgrađen nakaradan društveno-politički sistem pošto im omogućava siguran ostanak na vlasti.

4. OBRAZOVANJE, NAUKA I EDUKACIJA KAO JEDAN OD OSNOVNIH USLOVA ZA RAZVOJ NOVIH TEHNOLOGIJA I ODRŽIVIJI RAZVOJ BOSNE I HERCEGOVINE

Prema riječima i pozitivnim iskustvima mnogih ljudi iz inostranstva koji rade u različitim kompanijama sa ljudima iz Bosne i Hercegovine, naši mladi ljudi su veoma snalažljivi, brzo se edukuju i lahko adaptiraju na radnu sredinu i novonastale okolnosti. Međutim, bosanskohercegovačke vlasti moraju shvatiti da mladi pametni i obrazovani ljudi nisu Bogom dati pa su tek tako pametni i bistri. Iskustvo nam govori da bi došli do mladih, obrazovanih i pametnih ljudi potrebno je mnogo uložiti u njihovo školovanje, što za posledicu ima velike troškove koje mora država da izdvoji za njihovo obrazovanje. Bez obzira što država izdvaja značajna finansijska sredstva, ipak ih tako jednostavno pušta da nakon završenog formalnog obrazovanja traže posao i sigurniju egzistenciju u inostranstvu. Zemlje Zapadne Evrope i druge razvijene zemlje svijeta besplatno dobivaju mlade obrazovane ljude. Kada se uzme u obzir da je Bosna i Hercegovina zemlja koja ulaže skromna finansijska sredstva u naučno-tehnička istraživanja, onda nije čudo što ova ulaganja nisu dovoljna za unapređivanje naučno istraživačkog rada što se direktno odražava na donošenje odluke od strane mladih i ambicioznih ljudi da idu u inostranstvo gdje se mnogo više ulaže u ove svrhe. U Bosni i Hercegovini mladi ljudi se svakodnevno suočavaju sa problemom pronalaska posla, naročito kada se radi o prvom zaposlenju bez prethodnog radnog iskustva. Ovaj problem je teško riješiti u postojećem obrazovnom sistemu koji je uspostavljen tako da učenicima i studentima pruža prilično zastarjela stručno-teoretska znanja, bez mogućnosti njihove praktične primjene. Prilikom apliciranja na radna mjesta, mladi ljudi ponovo nailaze na prepreku, jer poslodavci prilikom zapošljavanja ljudi postavljaju uslov prethodnog radnog iskustva u struci.

4.1. ZNANJE STEČENO OBRAZOVANJEM TREBA BOSNU I HERCEGOVINU DA VODI U BUDUĆNOST

Razvoj privrede i društva neke zemlje direktno je zavisno od unapređivanja obrazovanja putem kojeg se mladima daju vještine za budućnost, dok privreda dobiva kvalitetnu radnu snagu. Ulaganje u kvalitetno stručno obrazovanje nije trošak. Međutim, iako mnogi smatraju da je to trošak, možemo potvrditi da većim ulaganjem u obrazovanje privreda dobiva kvalitetnu radnu snagu. Obrazovanje je investicija u održivu budućnost mladih i razvoj tržišta rada i cjelokupnog društva. Sinergijom obrazovnih institucija, privrede i vlasti može se izgraditi moderan i konkurentan sistem stručnog obrazovanja i obuke koji treba da bude nosilac ekonomskog razvoja, većeg i bržeg zapošljavanja mladih u Bosni i Hercegovini. Da bi se sve nabrojano postiglo, potrebno je izvršiti kvalitetnu reformu obrazovanja.

Iz dosadašnjeg iskustva možemo zaključiti da to nije lagan posao, ali je cilj jasan. U Bosni i Hercegovini je od presudnog značaja potrebno jačati dijalog o budućnosti stručnog obrazovanja, edukacije i cjeloživotnog učenja. Pored jačanje obrazovnog sistema potrebno je više raditi na razmjeni iskustava, promociji javno-privatnog partnerstva. Jedan od najznačajnijih zadataka reforme obrazovanja je unaprijediti sistem stručnog obrazovanja i zajedno sa privredom uskladiti ga sa potrebama tržišta rada. Dosadašnje iskustvo nam govori da u Bosni i Hercegovini sistem obrazovanja se nalazi na prekretnici, pa bi mu trebalo pomoći da se usmjeri u pravom pravcu od čega bi svi imali koristi. Ukoliko se pravilno pristupi njegovoj reformi, moglo bi da se transformiše u jak temelj za razvoj mlade populacije i društva u cjelini. Jedan od većih problema obrazovnog sistema su zastarjeli nastavni programi (neki su posljednji put promijenjeni krajem devedesetih godina prošlog vijeka i održali su se do dan danas, a na njihovoj modernizaciji i prilagođavanju je vrlo malo urađeno) koji nisu u mogućnosti da odgovore novonastalim okolnostima i novim zahtjevima tržišta rada. Zbog toga bi kroz reformu obrazovnog sistema bilo potrebno izvršiti modernizaciju i jačanje saradnje među institucijama. Prateći i analizirajući trenutno stanje u obrazovnom sistemu zemalja Zapadne Evrope, nameće se pitanje zašto vlasti u Bosni i Hercegovini ne prekopiraju savremeni pristup obrazovanju u ovim zemljama, te na taj način mogli bi pomoći mladima da steknu znanja i vještine za kojima ima potrebu bosanskohercegovačko tržište rada. Ovakvim pristupom bi se omogućilo kvalitetnije obrazovanje uz nešto veća finansijska ulaganja, što bi se direktno odrazilo na jačanje domaće privrede, a ujedno bi uticali na odluku mladih ljudi da nakon završenog formalnog obrazovanja ostaju da traže posao u našoj zemlji. Stručna radna snaga je trenutno veoma potrebna našoj zemlji čime bi se smanjila potreba za uvozom radne snage. Obrazovanje je budućnost bez obzira da li naši mladi ljudi ostali u Bosni i Hercegovini ili bi otišli u inostranstvo. Također, kada domaći poslodavci imaju stručnu radnu snagu mnogo više će se potruditi da zadrže mlade ljude u Bosni i Hercegovini. Bez obzira na sve prednosti koje sa sobom nosi razvoj i ulaganje u obrazovanje možemo zaključiti da je obrazovanje u Bosni i Hercegovini sve lošije i da je kvalitet stečenog stručnog znanja u padu svake naredne godine.[3]

4.2. MJESTO I ULOGA NAUKE U FUNKCIJI RAZVOJA NOVIH TEHNOLOGIJA, MOBILNOSTI I ODRŽIVOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

Dok je Bosna i Hercegovina bila u sastavu bivše SFRJ, veliki značaj se posvetio naučnim istraživanjima kako u samostalnim naučnim institucijama, institutima pri obrazovnim institucijama tako i specijalizovanim naučnoistraživačkim jedinicama u privrednim preduzećima. Za ovu namjenu je izdvajano više od jedan odsto društvenog proizvoda.

Posljednji rat i poslijeratna dešavanja u našoj zemlji su desetkovale i ugasile brojne naučnoistraživačke jedinice, dok su one u privrednim preduzećima (većim poslovnim sistemima) praktično nestale. U Bosni i Hercegovini je postojao veći broj industrijskih instituta koji su bili poznati izvan granica BiH, kao što su: FAMOS, UNIS, ENERGOINVEST, RMK, AIPK, SOKO, INCEL, RUDI ČAJEVEC i drugi. Nabrojani privredni subjekti su bili u situaciji da prodaju licence i tehnologije. Rat i ratna razaranja su doprinijela da dođe do nestanka takvih institucija s kojima su ugašeni i programi i odgovarajući proizvodni kapaciteti i tehnologije. Obzirom da je takvo stanje skoro 30-tak godina, jasno je da je nemoguće oživljavanje takvih institucija koje su bile izvozno orijentisane, a naročito je jasno da nema uslova za oživljavanje naučnih institucija u tim oblastima. U posljednje vrijeme smo svjedoci otvaranja sve većeg broja visokoškolskih institucija, praćenih usitnjavanjem i često bez potrebnih kadrova što dovodi do izvlačenja i ono malo preostalog kadra iz naučnoistraživačkih institucija i do smanjenja interesovanja mladih ljudi da se bave naučno-istraživačkim radom i specijalizacijom u toj oblasti.

Ukoliko želimo da saznamo kakav je položaj nauke i naučnoistraživačkih organizacija u BiH, možemo uglavnom vidjeti da su one prepuštene same sebi. Neke su podvrgnute postupku privatizacije bez prethodnog sagledavanja potreba zadržavanja određenog javnog statusa. Možemo konstatovati da bosanskohercegovačku naučnoistraživačku djelatnost karakteriše:

- Manji broj osposobljenih i akreditovanih institucija za NIR i mali broj istraživača,
- Nizak nivo finansiranja nauke koji se u prosjeku kreće ispod 0,1 % BDP-a,
- Mala pokretljivost istraživača,
- Niska konkurentnost naučnih radova po broju i kvalitetu,
- Nizak stepen transformacije naučnih istraživanja u inovacije i proizvode visoke dodane vrijednosti,
- Veoma oskudni statistički podaci o naučnoistraživačkim rezultatima po relevantnim međunarodnim standardima, i dr.[4]

Sve navedeno nam pokazuje da je Bosna i Hercegovina zemlja u kojoj se nedovoljno posvećuje pažnje razvoju nauke i naučnoistraživačkom radu. Relativno mala, tj. nedovoljno visoka finansijska ulaganja iz BDP-a za nauku i naučnoistraživački rad nisu u stanju da više doprinesu privrednom razvoju naše zemlje. Zato imamo ovakav zaostatak u odnosu na druge razvijene zemlje koje se sve više udaljavaju u privrednom razvoju, tako da se jaz između navedenih i naše zemlje sve više produbljuje. Na osnovu svih pokazatelja možemo konstatovati da nema razvoja novih tehnologija i održivog razvoja bez značajnijeg učešća nauke koja je pokretač svih aktivnosti, a koje mogu da ubrzaju privredni razvoj. Teško je pronaći neku zemlju u svijetu koja se ubrzano tehnološki razvijala i da je došla u poziciju održivog razvoja, a da nije nauku stavila na društveno prihvatljivo mjesto koje joj pripada i da je nije finansijski podržala kroz veće izdvajanje iz BDP-a. U našoj zemlji mnogo toga nije postavljeno na pravo mjesto, tako da i nauka i naučnoistraživački rad je prilično zapostavljen. Dok se zemlja bori sa drugim društvenim problemima, domaće vlasti ne primjećuju ili ne žele da primjete da je nauka stavljena na margine društveno-ekonomskog života i kao takva nije u stanju da se bori sa ubrzanim tehničko-tehnološkim razvojem koji se odvija u razvijenim zemljama svijeta. Sve dok nauka i naučnoistraživački rad ne dobiju društveno priznanje koje im pripada imat ćemo sve veći zaostatak u tehnološkom razvoju za ostatkom svijeta, a o održivom razvoju možemo samo da sanjamo. Kao primjer svemu rečenom je bivša SFRJ i njeni privredni subjekti koji su uz pomoć države podržavali i finansijski forsirali naučna istraživanja što je kao krajnji rezultat bio veliki broj preduzeća koja su bila prilično konkurentna sa svojim proizvodima na tadašnjem zahtjevnom svjetskom tržištu.

Našu tadašnju zajedničku zemlju su posjećivali mnogi mladi ljudi koji su dolazili iz svih krajeva svijeta na studije kako bi stekli respektabilna znanja sa kojima su se vraćali u svoje zemlje koje su razvijali zahvaljujući znanju koje su stekli studirajući na univerzitetima i radeći na institutima širom bivše nam zemlje.

4.3. EDUKACIJA U FUNKCIJI BRŽIH DRUŠTVENIH PROMJENA, RAZVOJA NOVIH TEHNOLOGIJA I ODRŽIVOG RAZVOJA ZEMLJE

Pod pojmom edukacija možemo podrazumijevati proces odgajanja, prenošenja opštih i radnih iskustava, znanja, sa prethodnih na sadašnje i buduće generacije. Edukacija predstavlja stečevinu ljudske kulture i civilizacije radi razvoja i obogaćivanja ljudskog društva. Za edukaciju se može kazati da je ona osnova postojanja ljudske zajednice. Ako se radi o pojedincima, onda ona obuhvata proces sticanja znanja, navika, razvijanje intelektualnih, tjelesnih, moralnih, estetskih i drugih radnih sposobnosti. Cilj edukacije je razvoj vještina i sticanja znanja posebno potrebnih mladim ljudima.[5] Često se o edukaciji govori kao odgoju i vaspitanju, tj. razvijanju moralnih, fizičkih i umnih sposobnosti pojedinaca, najčešće u okviru porodica, a sve češće od obrazovnih ustanova koje imaju tu ulogu u društvu. Edukacijom kroz obrazovanje se želi postići da u formalnom obrazovanju mladi ljudi stiču konkretna znanja i vještine kroz formalne sisteme kao što su škole i fakulteti.

Međutim, vrlo čest slučaj je da se edukacija može vezati za neformalne kurseve i različite obuke (npr. kursevi stranih jezika, kursevi informatike i programiranja, kursevi iz drugih oblasti). Mnogi neupućeni smatraju da se edukacija završava sa završetkom formalnog obrazovanja. Međutim, zbog sve većeg i bržeg tehničko-tehnološkog razvoja sve više se naglasak stavlja na cjeloživotno učenje i kontinuirano stručno usavršavanje kako bi se pojedinac prilagodio brzim promjenama u društvu i tehnologiji. Edukacija je nešto što predstavlja nasušnu potrebu svim članovima društva. Možemo navesti jedan jednostavan primjer: Pojavom i razvojem informatike, uglavnom starija populacija se odupirala edukaciji iz informatičkih tehnologija najviše zbog neznanja i straha od nečega novog. Sve većom upotrebom informatike i informacionih tehnologija u svim segmentima života i rada dolazi do potrebe za edukacijom u informatici, tako da je pored mlađih generacija i starije populacije sve više su se počele edukovati kako bi mogle da koriste blagodati novih informacionih tehnologija u svakodnevnom životu i radu. Danas bi bilo teško zamisliti praćenje savremenih trendova u životu i radu bez poznavanja savremenih tehnologija, a što se postiže neprekidnom edukacijom iz svih oblasti kojima se čovjek bavi. Permanentna edukacija je uslov bržeg razvoja tehnologija i održivog razvoja svake zemlje pa i Bosne i Hercegovine.

5. ZAHVALJUJUĆI OBRAZOVANJU, NAUCI I EDUKACIJI MNOGE ZEMLJE SU DOŽIVJELE BRZ EKONOMSKI PROCVAT I UBRZAN PRIVREDNI RAZVOJ

Nije teško pronaći zemlje u svijetu koje su zahvaljujući većem ulaganju u obrazovanje, nauku i edukaciju doživjele ubrzan privredni razvoj. Jedna od takvih zemalja je i Narodna Republika Kina koja je imala u vremenu poslije Drugog svjetskog rata socijalističko društveno uređenje. Na osnovu ovog primjera padaju u vodu tvrdnje mnogih stručnjaka iz različitih oblasti da je socijalističko društveno uređenje prepreka za brži privredni razvoj zemlje. Obzirom da se mnogi referišu na bivšu SFRJ kao neuspješnu zemlju koja je morala zbog svog društvenog uređenja da se raspadne zbog nemogućnosti opstanka tzv. dogovorene ekonomije u socijalističkom društvenom uređenju. Analizu raspada bivše nam zemlje ostavit ćemo historičarima i analitičarima iz drugih društvenih nauka.

Mi ćemo se u našem radu pozabaviti ubrzanim privrednim razvojem Narodne Republike Kine koja je sa margina međunarodno ekonomsko-političkog položaja dospjela na mjesto jedne od najvećih i privredno najmoćnijih zemalja svijeta, čija valuta Juan konkuriše američkom Dolaru sa ubrzanom tendencijom da postane valuta broj jedan u svijetu nakon ekonomsko-finansijske krize koja je nastala s pojavom rata u Ukrajini, Palestini, Iranu i ostalim Zalivskim zemljama. Razvoj neke zemlje nije moguće zamisliti bez većeg finansijskog ulaganja u obrazovni sistem, nauku i edukaciju. Rukovodstvo Narodne Republike Kine je shvatilo da su modernizacija i reforme nužne ukoliko Narodna Republika Kina želi ubrzaniji privredni razvoj. U osamdesetim, a naročito u devedesetim godinama prošlog vijeka, Kina je mnogo finansijskih sredstava uložila u obrazovanje, nauku i edukaciju svog stanovništva, a naročito u mladu populaciju. Veliki broj kineskih studenata je studirao na mnogobrojnim prestižnim Evropskim i svjetskim univerzitetima. Nakon završetka formalnog obrazovanja neki su ostali u zemljama u kojima su studirali na specijalizaciji i doedukaciji, dok su se drugi vraćali u Kinu gdje su koristeći stečena znanja i iskustva ravnopravno učestvovali u privrednom razvoju zemlje. Zahvaljujući znanju i iskustvu koje su sticali kineski studenti u zemlji i inostranstvu, zajedno sa ostalim investitorima i državnim organima, uspješno pokreću mnogobrojne fabrike u kojima se koriste napredne tehnologije kojih prije tog vremena nije bilo u Kini. Postoje i neke druge zemlje koje su, također, zahvaljujući obrazovanju, nauci i edukaciji pokrenule ubrzaniji privredni razvoj. Jedna od takvih zemalja je Republika Turska koja je zahvaljujući nešto većem finansijskom ulaganju doživjela ubrzaniji privredni razvoj.

Može se reći da su Narodna Republika Kina i Republika Turska zemlje koje su u stanju da za potrebe svoje privrede i stanovništva proizvedu sve proizvode i usluge koji su im potrebni za nezavisnu egzistenciju. Ekonomski razvoj Narodne Republike Kine značajno je ubrzan masovnim ulaganjima u obrazovanje, nauku i edukaciju od 1998. godine transformišući zemlju iz radno intenzivne u ekonomiju znanja. Ubrzan privredni razvoj nije došao sam po sebi, već se može pripisati visokokvalitetnom razvoju i inovacijama koji je Kini omogućio održiv rast, tehnološki napredak i jačanje globalne konkurentnosti. Osnovni aspekti ovog razvoja se mogu posmatrati kroz:

- Obrazovna reforma; (Nardna Republika Kina je značajna sredstva uložila u sistem obrazovanja od kraja 90-tih godina prošlog vijeka, tako da je stvorena kvalifikovana radna snaga).
- Nauka i inovacije; (U odnosu na druge zemlje svijeta, Narodna Republika Kina je izdvojila značajna sredstva za naučnoistraživačku djelatnost, što je osnova za visokokvalitetni ekonomski razvoj u prethodnoj deceniji).[6]

Možda, jedini problem kod ovih zemalja je energetska nezavisnost. Ubrzani privredni razvoj zahtjeva potrošnju velikih količina energije koju malo teže mogu iz vlastitih izvora da obezbijede ove zemlje. Svjedoci smo da u novom ratu SAD-a i Izraela sa Iranom, došlo je do nestašice nafte i naftnih derivata. Narodna Republika Kina oko 40 % svojih potreba za naftom uvozi iz Irana i drugih Zalivskih zemalja. Zbog ovih i sličnih problema, da bi postala energetska nezavisna, Narodna Republika Kina želi da obrazovanjem, ubrzanim razvojem nauke i edukacijom u oblasti proizvodnje vlastite energije u skorije vrijeme najveći dio svojih potreba za energijom obezbijedi iz vlastitih izvora kako bi i u ovoj oblasti mogla biti nezavisna.

Na osnovu objave iz Ambasade Narodne Republike Kine u Bosni i Hercegovini, Narodna Republika Kina je ostvarila visokokvalitetni ekonomski razvoj. U posljednjoj deceniji BDP po glavi stanovnika je porastao sa 6.300 \$ u 2012. godini na 12.000 \$ u 2021. godini sa tendencijom daljeg rasta.[7] Zahvaljujući primjerima iz prakse možemo zaključiti da ni jedna zemlja svoj

ekonomski razvoj nije ostvarila slučajno, već je dugo i planirano stvarala pretpostavke za ubrzani ekonomski razvoj. Također, ni Narodna Republika Kina nije do svog ekonomskog razvoja mogla doći bez većeg ulaganja u svim segmentima privrednog i društvenog života. Naročitu pažnju je posvetila većem ulaganju u obrazovanje, nauku, inovacije, edukaciju. Pored Kine i druge razvijene zemlje su se maksimalno posvetile svom ekonomskom razvoju pa su izdvajale značajna finansijska sredstva iz budžeta za razvoj obrazovanja, naučnoistraživački rad i razvoj inovacija koje su im donijele značajan tehničko-tehnološki napredak (npr. Japan, SAD, Južna Koreja, Njemačka, i druge razvijene zemlje svijeta).

Slika 1. BDP po glavi stanovnika u Narodnoj Republici Kini od 2012.- 2021. godine
Izvor: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=753297866092951&set=a.233098775785650>
(Preuzeto:06.04. 2026.)

ZAKLJUČAK

Vrijeme u kojem živimo puno je neizvjesnosti i straha od budućnosti i onoga šta nas generalno očekuje u dogledno vrijeme u geopolitičkom i ekonomskom smislu u budućnosti u kojem se nalazi cijeli svijet pa i Bosna i Hercegovina kao njen sastavni dio. Kao što vidimo iz svakodnevnog života kako pravila i principe velike i ekonomski snažne zemlje ruše izgrađene kroz institucije UN-a i međunarodne zajednice i uzimaju u svoje ruke pravdu bez straha da će nekome odgovarati za svoje postupke. U takvom okruženju šta mogu da očekuju male siromašne zemlje kao što je Bosna i Hercegovina? Jedina nada je da se ponašamo dostojanstveno vodeći računa o neprekidnom razvoju zemlje u svim segmentima života i rada. Primjeri iz prakse kao što je Narodna Republika Kina nam pokazuje put kako treba posebnu pažnju posvetiti razvoju obrazovanja, nauke i tehnologije u cilju ekonomske nezavisnosti od drugih zemalja koje žele dominaciju nad malim i ekonomski nedovoljno razvijenim zemljama bogatim sirovinama i energentima. Prije svega u Bosni i Hercegovini je potrebno mnogo više uraditi na tranziciji i smanjenju siromaštva. To se može postići ukoliko prevaziđemo ekonomsko-finansijsku krizu koja traje preko 30 godina. Drugi problem po značaju naše zemlje je sve veći odlazak mladih ljudi bez želje za povratkom što ostavlja našu privredu bez najproduktivnijeg dijela stanovništva koje jedino može napraviti pozitivne promjene u privrednom razvoju zemlje. Da bi se to postiglo potrebno je prije svega uraditi temeljne promjene u obrazovnom sistemu koji će služiti kao baza (rasadnik) mladih stručnjaka koji mogu da u narednom periodu nose našu privredu na svojim plećima. Trenutno stanje u obrazovnom sistemu je takvo da najveći broj diplomiranih studenata nakon završenog formalnog obrazovanja jedva čekaju da pronađu radni angažman u nekoj razvijenijoj zemlji Evrope i svijeta. Razvoj nauke i tehnologije ne može se zasnivati bez većih finansijskih ulaganja u naučnoistraživački rad koji je u našoj zemlji minimalan (da nije žalosno, bilo bi smiješno), tako da nije čudno što se naučnoistraživački rad naših stručnjaka nalazi u očajnoj situaciji. Jedan od primjera pozitivnih promjena za veće finansijsko ulaganje u znanje su preduzeća-veliki giganti koje je imala Bosna i Hercegovina u vrijeme bivše nam zemlje. Ova preduzeća su bila poznata svugdje u svijetu jer su nudili proizvode i usluge koji su nastajali u našim institutima. Kada uporedimo preduzeća iz vremena bivše SFRJ i uporedimo sa sadašnjim kompanijama, jasno se vidi razlika i koje smo sve proizvode i usluge izvozili u odnosu na sadašnje vrijeme. Mnogi mladi ljudi iz nama prijateljskih zemalja su dolazili da studiraju na visokoškolskim ustanovama u našoj zemlji gdje su sticali respektabilna znanja koja se kasnije primjenjivali u svojim zemljama. Međutim, danas imamo obrnutu situaciju. Znači, obrazovanje, nauka i edukacija mogu biti u funkciji razvoja novih tehnologija i održivog razvoja samo je potrebno napraviti korjenite reforme i kroz njih postaviti obrazovanje, nauku i edukaciju na pravo mjesto. To se može postići samo ukoliko za to postoji volja i želja nadležnih državnih institucija koje su za to zadužene. Na to nas upućuju pozitivne prakse drugih razvijenih i naprednih zemalja u svijetu. Nije potrebno izmišljati „toplu vodu“, dovoljno je samo prekopirati pozitivne prakse drugih zemalja koje su kroz sličnu ekonomsko-političku situaciju prošle.

LITERATURA

- [1] Mehmedović. H., (2020.), „Resursi za prevazilaženje ekonomsko finansijske krize“, izdavač, Planjax komerc, Tešanj, str.13-14.
- [2] Mehmedović. H., (2016.), „Modeli otvaranja i finansiranja malih porodičnih preduzeća“, izdavač, Internacionalni univerzitet Travnik, str.49-50.
- [3] <https://www.swissinbih.ba/ba/article/22/znanje-koje-pokrece-buducnost> (preuzeto:17.03.2026.)
- [4] https://untz.ba/wp-content/uploads/2021/01/STRATEGIJA_razvojaBiH.pdf/Strategija razvoja BiH 2010-1015. izdavač, Vijeće ministara BiH, str. 11-13/ (Preuzeto: 23.03.2026.)
- [5] <https://www.enciklopedija.hr/clanak/edukacija> (Preuzeto:23.03.2026.)
- [6]https://www.academia.edu/123360976/Zna%C4%8Daj_Investicija_U_Obrazovanje_Za_Ekon omski_Razvoj_NR_Kine (Preuzeto:06.04.2026.)
- [7] <https://www.facebook.com/photo/?fbid=753297866092951&set=a.233098775785650> (Preuzeto: 06.04.2026.)

